

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2018./2019.

Valentina Lelas

Spaljivanja knjiga u nacističkoj Njemačkoj

Završni rad

Mentor: dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, doc.

Zagreb, lipanj 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Sadržaj	ii
1. Uvod	1
2. Javno spaljivanje kao način uništavanja knjiga	2
3. Važnost knjiga u njemačkoj kulturi.....	4
4. Događaji koji su prethodili spaljivanju knjiga 1933. godine	6
4.1. Akcija protiv ne-njemačkog duha.....	8
4.2. Napad na Institut.....	10
4.3. Manifesti protiv ne-njemačkog duha	12
4.3.1. Dvanaest teza protiv ne-njemačkog duha.....	13
4.3.2. Vatrene govori.....	15
5. Spaljivanje knjiga	17
5.1. Spaljivanje u Berlinu.....	18
5.2. Spaljivanje u drugim njemačkim gradovima.....	22
5.3. Poveznice spaljivanja knjiga 1933. godine s Lutherovim spaljivanjem knjiga i Wartburg festivalom.....	24
6. Događaji nakon spaljivanja knjiga 1933.....	26
7. U spomen spaljenim knjigama	27
8. Zaključak	29
9. Literatura.....	30
Popis slika.....	32
Sažetak.....	33
Summary.....	34

1. Uvod

Cilj ovog rada je dati povijesni pregled nacističkog spaljivanja knjiga, kao oblika javnog uništavanja knjiga, koji služi kao način da se ušutkaju pojedinci i grupe ljudi, ili da se unište činjenice ili ideje nepovoljne za trenutačnu ideologiju, režim ili religiju.

Najprije će biti objašnjeno što je spaljivanje knjiga i koji mu je cilj. Zatim će ukratko biti objašnjena uloga književnosti u nacional-socijalističkom društvu te će biti opisane okolnosti koje su dovele do nacističkog spaljivanja knjiga, uključujući studentske organizacije te "Akciju protiv ne-njemačkog duha". Središnji dio rada sačinjava opis samog događaja spaljivanja knjiga 1933. godine u Berlinu i ostalim sveučilišnim gradovima u Njemačkoj. Bit će navedena pravila i načela po kojima su se knjige spaljivale te će biti navedeni primjeri knjiga i autora čije su se knjige spaljivale.

Zaključno, biti će riječi o onome što je uslijedilo nakon nacističkog spaljivanja knjiga 1933. godine.

2. Javno spaljivanje kao način uništavanja knjiga

Spaljivanje knjiga je pokušaj iskorjenjivanja ideja gdje se bilo kakva ideja koja se smatra uvredljivom određenim ljudima u određenom vremenu, baca na lomaču. S obzirom da se ideje koje se smatraju neprimjerenima mogu drastično razlikovati, raspon onoga što se spaljuje je širok, a uključuje religijske i političke ideje, ali i cijeli niz drugih ideja i misli.¹

Osuđivane knjige redovito su se uništavale bacanjem u vatru na javnim mjestima, kako u poganska tako i u kršćanska vremena. Nije to bilo samo zato što je pomoću vatre bilo jednostavnije uništiti knjige negoli nekim drugim načinom. Bio je to u prvom redu čin koji je ujedno imao i purifikatorski, magijskosakralni smisao. Spaljena je knjiga odlazila u dim, kao što su se i neprijateljske, bogohulne, heretičke misli sadržane u njima također morale pretvoriti u dim, u Ništa. Javna su spaljivanja imala smisao da očiste društvo od opasnih ideja, ali i da budu opomena drugima koji su te ideje prihvaćali i slijedili. Katkada se i pepeo što je ostao bacao u more, rijeku ili vjetar, što je opet bio magijski čin potpunog uništenja onoga što je dotična knjiga sadržavala. Javna spaljivanja knjiga izvodila su se na najprometnijim mjestima – na trgovima u pogansko vrijeme, a pred crkvama u kršćansko, uz prisustvo velike gomile razdraganih gledatelja.²

Javno spaljivanje je od svih načina uništavanja knjiga puku oduvijek bilo najmilije. Obično se to događalo na glavnom trgu ili na kojem drugom, točno određenome mjestu u gradu, uz nazočnost važnih osoba i velikog mnoštva naroda, uz prigodne govore i rituale koji su uzbuđivali narod željan takvih spektakla. Obično je skupljen narod unaprijed znao da će se spaljivati knjige koje znače veliku opasnost za državu, vjeru i za njih same.³

Prvi zabilježeni slučaj ovakvog oblika cenzure datira još iz 213. godine prije Krista. Tada je u drevnoj Kini car Qin Shi Huangdi naredio da se velika količina knjiga zaplijeni i spali na lomači, a da se istodobno ubiju i pisci koji su pisali protiv cara – njih 470.⁴

---

¹ Hillerbrand, Hans J. (2006). On Book Burnings and Book Burners: Reflection on the Power (and Powerlessness) of Ideas. *Journal of the American Academy of Religion*, 74 (3), (str. 603)

² Stipčević, A. (2006) *Povijest knjige*. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb: Matica Hrvatska. (str. 129-130.)

³ Stipčević, A. (2000) *Sudbina knjige*. Lokve: Naklada Benja. (str. 257.)

⁴ Hebrang Grgić, I. (2018.) *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*. Zagreb: Naklada Ljevak. (str.26.)

Uz to što ima poprilično dugu povijest, javno spaljivanje knjiga glasi i kao jako učinkovit način uništavanja knjiga, a bio je vrlo popularan i u 20.stoljeću. Najspektakularnije spaljivanje knjiga dogodilo se u nacističkoj Njemačkoj 1933. godine.⁵

---

⁵ Stipčević, A. (2006) *Povijest knjige*. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb: Matica Hrvatska. (str. 696)

3. Važnost knjiga u njemačkoj kulturi

Njemačko društvo je stoljećima raslo intelektualno i "knjiški". Već 1386. godine osnovano je Sveučilište u Heidelbergu i na glasu je kao jedno od najstarijih na svijetu; slijedile su ga druge institucije u Leipzigu, Rostocku i Greifswaldu. Do ranog dvadesetog stoljeća postojali su deseci sveučilišta diljem Njemačke, od kojih su mnoga bila svjetski priznata. Njemačka je bila dom mnogim velikim piscima i misliocima poput Martina Luthera, Immanuela Kanta, Johanna Wolfganga von Goethea te mnogim drugima. Njemački znanstvenici i skladatelji su također bili poznati i uvaženi u cijelom svijetu – Heinrich Hertz, Daniel Fahrenheit, Bach, Beethoven i Brahms su samo neka od njihovih imena.⁶

Stoljećima se Njemačka ponosila time što je centar prosvjetiteljstva i romantizma, bedem racionalnog istraživanja i primjer prave estetske uglađenosti. Ovakvo okruženje neizbježno je dovelo do masovne proizvodnje književnih djela te u konačnici i do procvata tiskara i izdavačkih tvrtki diljem zemlje. Knjižare su se pojavljivale na svakom uglu.⁷

Nakon Prvog svjetskog rata, u Njemačkoj nastaje nacionalsocijalizam ili skraćeno, nacizam. Nakon što je Velika depresija zahvatila Njemačku, nacisti su na izborima 1932. postali najveća stranka u Reichstagu. Godinu dana kasnije, Adolf Hitler je položio službenu zakletvu za kancelara Reichstaga te ubrzo zadobio apsolutnu vlast, a nacizam je prerastao u vladajuću državnu političku doktrinu. Svoju ideologiju Hitler je izložio u djelu *Mein Kampf* ("Moja borba"). Svojstven joj je nacionalizam i rasizam, naučavanje o nadmoći arijevske rase i potrebi istrebljenja "nižih rasa", podređenost pojedinca državi i neupitna poslušnost vođama. Nacionalsocijalistički svjetonazor je ulazio u sva područja života putem potpune kontrole medija, odnosno iznimno snažnom promidžbom koju je osmislio i vodio Joseph Goebbels.⁸

Nacionalsocijalizam je prvi u povijesti modernog upravljanja državom pokušao iskoristiti područje umjetnosti u svoje svrhe. Nacisti su razvili umjetničku politiku kao instrument rukovođenja, a to im je bez fizičke prisile osiguralo dobrovoljne sljedbenike.⁹

---

⁶ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str. 75)

⁷ Ibid, str. 76.

⁸ Haramija P. (2017) Percepcija simbola totalitarnih režima – vizualni identitet fašizma, nacizma i komunizma u svjetlu procesa brandiranja. *Obnovljeni život*, 72 (3), str. 390.

⁹ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str. 347)

Nakon dolaska nacista na vlast, razvila se i ideja kako treba spaliti svu židovsku literaturu. Naime, kako su knjige izraz njemačke kulture, sljedbenici nacionalsocijalističke ideologije zaključili su da je i drugim narodima i etničkim grupama njihova pisana riječ jednako tako važna za njihov osobni identitet. Nijemci su vidjeli Židove kao ljude kojima su njihove knjige jako važne, ali su isto tako mislili da su prijetnja društvu. S takvim mišljenjem došlo je do spaljivanja knjiga 1933. godine.¹⁰

---

¹⁰ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str. 77)

4. Događaji koji su prethodili spaljivanju knjiga 1933. godine

Spaljivanja knjiga 1933. imaju začetke u nacističkoj propagandi koja je bila pokrenuta čak i prije negoli je Hitler došao na vlast. Godine 1929. Nacistička stranka osnovala je "Borbeni savez za njemačku kulturu" te dva časopisa – *Promatrač naroda* (njem. *Völkischer Beobachter*) i *Napad* (njem. *Der Angriff*). Oba su osuđivala "ne-njemačke" autore i ideje, posebno židovske. Godine 1931. *Promatrač naroda* je objavio izjavu potpisanu od strane četrdeset dva studenta pozivajući Nijemce da zaštite svoju kulturu od "kulturnog boljševizma", što je bio čest nacistički izraz za judaizam. U travnju 1932. godine Joseph Goebbels objavio je listu autora koje bi "trebalo poredati pred zid". *Promatrač naroda* je objavio svoju vlastitu listu, a tijekom istog mjeseca sastali su se i knjižničari koji su sastavili listu autora – uglavnom Židova – čija je djela trebalo zabraniti.¹¹

Nacisti su svoju mržnju prema Židovima pokazivali na razne načine. Prekinuli su predavanje Thomasa Manna 1930. godine, a 1931. zaustavili su javno čitanje njegove kćerke Erike. Česte su bile i anonimne prijetnje putem telefonskih poziva, a pojavljivala su se i pisma, grafiti te stalne nacističke patrole koje su morali podnositi mnogi, uključujući Thomasa Manna, Arnolda Zweiga, Liona Feuchtwangera i Theodora Plieviera.¹²

Dana 30.siječnja 1933. godine Adolf Hitler je izabran za njemačkog kancelara. Schutzstaffel, skraćeno "SS", Hitlerova paravojna jedinica, provodila je racije u knjižarama, među izdavačima i u kućama pisaca diljem zemlje s ciljem zapljene "ne-njemačke" literature. Časopisi širom Njemačke pozivali su na još strože kontrole kulturne djelatnosti u zemlji te se sve više naslova počelo pojavljivati na popisima "opasnih knjiga".¹³

Već u prvim mjesecima vladavine nacional-socijalista, dogodilo se nekoliko spontanih napada na ne-njemačku literaturu, a marksistička i "dekadentna" literatura je bila zabranjena od 28. veljače 1933.¹⁴

Uglavnom su se događali manji činovi vandalizma. Krajem ožujka, studenti u Kaiserlauternu pretresli su gradsku knjižnicu, zaplijenili i kasnije spalili sedam primjeraka knjige "Na zapadu

---

¹¹ Ibid, str.77.

¹² Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press, (str.11.)

¹³ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.78.)

¹⁴ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.31.)

ništa novo” Ericha Marie Remarquea. U Hessenu nije bilo spontanij organiziranja i paljenja knjiga, ali je bio srušen brončani kip Heinricha Heinea.¹⁵

U to vrijeme, u Njemačkoj su se pojavile dvije studentske organizacije koje su nosile slične nazive – prva je bila Udruga njemačkih studenata (njem. *Deutsche Studentenschaft*, skraćeno “DS”), dok je drugoj naziv bio Nacionalna udruga njemačkih socijalističkih studenata (njem. *Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund*, “NDS”). Ciljevi su im bili skoro jednaki te su ove dvije udruge postale protivnici, obje pokušavajući dobiti prednost nad drugom organizirajući što bolje događaje i aktivnosti. U nastojanju da steknu priznanje i naklonost od strane vlade, DS je smislila javni podvig za koji se nadala da će privući pozornost diljem zemlje. U ranom travnju 1933. ova organizacija je najavila nadolazeći događaj – “Akciju protiv židovskog uništavanja njemačke literature”. Dana 14. travnja, DS je objavila “Dvanaesta” u časopisu *Völkischer Beobachter*. Taj dokument je pozivao njemački narod na to da očiste svoj jezik i literaturu. Opisivao je “Židova” kao stranca, izdajnika i najvećeg njemačkog neprijatelja te je zahtijevao da se cenzuriraju židovske knjige i da se dokrajči “židovski intelektualizam i rezultirajuća propast njemačkog duha”.¹⁶

Ove dvije studentske organizacije poslale su pisma svojim članovima najavljujući javno spaljivanje židovske i dekadentne literature te su ih poticale da pokažu svoju potporu najprije čišćenjem svojih privatnih knjižnica, a zatim poticanjem svojih prijatelja da naprave istu stvar. Na kraju, pozvali su ih da djeluju protiv narodnih knjižnica.¹⁷

U cijeloj zemlji su rasli zanos i uzbuđenje za javnom osudom židovske literature. Timovi “pljačkaša” raspršili su se po njemačkim gradovima, prazneći desetke židovskih knjižnica, ostavljajući te ustanove hladnima i opustošenima. Police koje su još nedavno bile popunjene židovskim knjigama, sada su bile potpuno prazne.¹⁸

Tijekom travnja 1933., u Heidelbergu se iz Gradske knjižnice, prema naredbi gradonačelnika, knjige židovskih autora nisu smjele više posuđivati i davati na čitanje u prostorijama knjižnice. Taj je gradonačelnik naredio da se ne smiju više posuđivati ni boljševičke, pacifističke i ateističke knjige, a ubrzo je stigla naredba da se takve knjige moraju odmah odstraniti iz javnih knjižnica i predati Sveučilišnoj knjižnici u tom gradu na čuvanje. Takve

---

¹⁵ Ibid, str.32.

¹⁶ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.79.)

¹⁷ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.32.)

¹⁸ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.80.)

su se naredbe zaredale i u drugim njemačkim gradovima. Znanstvenim knjižnicama bilo je dopušteno čuvati i zabranjene knjige, ali se te knjige nisu smjele davati svima na čitanje.¹⁹

U toku ovog mjeseca, među studentima je kružila lista autora koje je trebalo spaliti, ali je jasno bila vidljiva određena fleksibilnost u kontekstu da su se pravile iznimke u općim pravilima, na primjer Heinrich Mann je bio naveden kao autor čija se djela trebaju spaliti, ali njegovo djelo "Flaute i bodeži" (njem. *Flöten und Dolche*) je trebalo ostati sačuvano. S druge strane, od djela autora Ludwiga Renna trebalo je spaliti samo djelo pod nazivom "Nakon rata" (njem. *Nachkrieg*).²⁰

4.1. Akcija protiv ne-njemačkog duha

Prva isprava koja je ušla u akte Ministarstva za narodnu prosvjetu i propagandu Reicha (RMVAP) o nastanku "Crnih lista" je tanak svežanj rukopisa pod nazivom "Akcija dr. Hermanna". Tu se našlo i tumačenje pod nazivom "Principijelno o čišćenju javnih knjižnica". Autor je bio dr. Wolfgang Hermann. Orijentirajući se prema poznatim natuknicama "asfaltna književnost" i "kulturni boljševizam", objasnio je tehničko provođenje čistke. Zabranjene knjige su bile svrstane u tri skupine: prva skupina su bile knjige koje moraju biti uništene (audafe), npr. Remarqueova djela, drugu skupinu je trebalo "pohraniti ondje gdje se drže otrovi" (npr. Lenjin), a treću skupinu su činili sumnjivi slučajevi koje je trebalo pomno proučiti i zatim svrstati u prvu ili drugu skupinu (npr. Traven).²¹

U dopisu njemačkim studentima 1. travnja 1933. dr. Hermann navodi: "Pošto sam bio znan kao nacionalsocijalistički knjižničar, dobio sam naređenje da sastavim prve crne liste i da provedem spaljivanje marksističkih i židovskih knjiga." Njegova izjava potvrđuje da je akcija "Crnih lista" započela "Akcijom dr. Hermanna", da se centar te akcije nalazio u RMVAP-u i da je naređenje najvjerojatnije uslijedilo neposredno nakon osnivanja tog ministarstva.²²

Dok se "Akcija dr. Hermanna" usredotočavala na pripreme javnog spaljivanja (autodafea) i reviziju narodnih knjižnica, i "Borbeni savez za njemačku kulturu" je počeo sastavljati "crne liste". Iz tih prvih lista Borbenog saveza potječu i neke nadopune Hermannovih lista koje su u

---

¹⁹ Stipčević, A. (1992) *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb: Filozofski fakultet. (str.97-98.)

²⁰ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.32.)

²¹ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.61.)

²² Ibid, str.62.

međuvremenu proširene i s kojima su konačno 6. svibnja studenti poslani na svoj neslavni pohod.²³

Ove liste su prvotno bile poslone samo određenim nacistima ili studentskim organizacijama, ali jedna je javno objavljena drugom polovicom travnja. Rana lista naglašavala je 12 značajnih autora, ali kasnije je taj broj narastao na 71, a zatim na 131 autora.²⁴

Posjedovanje ljevičarske literature - od Marxa, preko Rose Luxemburg i Karla Kautskyja do Lenjina, Trockog i Staljina, je bilo opasno; nacisti su ovo čak označavali kao "veleizdaju". Nacisti su uglavnom svrstavali "ne-njemačku" literaturu u nekoliko kategorija: pod antimilitarističke autore su spadali Theodor Plievier, Erich Maria Remarque, Arnold Zweig; pacifisti su bili Bertha von Suttner, Alfred Hermann Fried i Friedrich Wilhelm Foerster; lijevo orijentirani romanopisci-kritičari građanskog društva Lion Feuchtwanger, Heinrich Mann, Ernst Gläser i Erich Kästner; "komunisti" Bertolt Brecht, Gustav Regler i Anna Saghers, a među omraženim autorima našli su se i osnivač psihoanalize Sigmund Freud te znanstvenici koji su predlagali "nerazumljive svjetonazore" uključujući i javnog protivnika nacizma - fizičara Alberta Einsteina. Na popisu su se našli i mnogi drugi, dramaturzi, kritičari, anti-nacistički novinari, povjesničari, svi oni čija mišljenja i učenja nisu odgovarala nacističkim principima.²⁵

Dakle, već u ožujku 1933. bio je u krugovima Ministarstva sačinjen plan spaljivanja nepoželjnih knjiga, pa čak i sadržaja kompletnih knjižnica. Osim toga, bilo je planirano da akciju "Protiv ne-njemačkog duha" povedu predstavnici tog istog duha, studenti i profesori njemačkih sveučilišta, kao i to da se ta akcija etiketira kao "simbolička radnja".²⁶

Nacistička stranka i novinari podržavali su ovu akciju, što je rezultiralo ilegalnim zapljenama i uništavanjem knjiga u knjižarama koje su posjedovali Židovi. U ožujku, SA (Sturmabteilung, paravojna organizacija) došla je u privatne stanove Židova koji su bili u vlasništvu tvrtki Ullstein i Mosse te ih je prisilila da daju otkaze svojim židovskim zaposlenicima i da ih zamijene sa nacističkim.²⁷

Uspostavili su se lokalni "borbeni odredi" koje su uglavnom činili student i profesori. Skupljale su se knjige osuđenih autora, organizirala su se fakultetska i studentska bratstva ili

---

²³ Ibid, str.64.

²⁴ Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press. (str.12.)

²⁵ Ibid, str.13.

²⁶ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.64.)

²⁷ Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press. (str.12)

korporacije za marširanja, tražili su se govornici te su se tiskale propagande za događaje koji će se odviti 10.svibnja.²⁸

Proglas Njemačkog studentskog saveza javno je navijestio "Akciju protiv ne-njemačkog duha" te je imenovao sabirališta na kojima će se tokom noćnog javnog spaljivanja simbolično uništavati knjige. Ujutro 6.svibnja *Berliner Lokalanzeiger* objavljuje vijest da će "čišćenje" Berlinske knjižnice započeti prijedodne toga dana i da studenti Visoke škole za fizičku kulturu žele akciju započeti u Institutu za seksualne nauke. To se i dogodilo.²⁹

4.2. Napad na Institut

Knjižnica Instituta je bila prva točka napada u nizu događaja koji su postali poznati kao "nacistička spaljivanja knjiga". Postoje suglasnosti da je činjenica što je osnivač Instituta bio Židov, a usto i homoseksualac, ujedno i objašnjenje zašto je Institut bio prvi u redu kod nacističkog napada na knjige.³⁰

Uništavanje Instituta za seksualne nauke bio je jedan od važnijih događaja koji je pokazivao vrijednost koju su "rasne degradacije" i "čistoća" imali za njemačku vladu. Institut je osnovao fizičar specijaliziran za živčane i psihijatrijske probleme, Magnus Hirschfeld, 1919. godine u Berlinu. U Institutu se nalazio ogroman arhiv uključujući Hirschfeldove detaljno opisane osobne studije slučajeva mnogih pacijenata. Hirschfeld je bio jako omražen u njemačkim novinama jer je bio Židov i "zagovornik seksualne perverzije", tako da je u prvim tjednima svibnja 1933. godine njegov Institut bio ograđen, potpuno opljačkan te mu je oduzeta većina arhivskog gradiva. Velika većina ovog gradiva kasnije je bila spaljena na lomačama. Ovo je primjer kako se uništavanjem izvorne dokumentacije htjelo iskorijeniti čitav jedan način razmišljanja.³¹

U 9:30 ujutro, 6.svibnja, sto nacističkih studenata Visoke škole za fizičku kulturu upali su na Institut za seksualne nauke. Sam institut je proučavao homoseksualnost, zalagao se za reformu kaznenog zakona koji se tiče seksualnosti, pripremali su kratke preglede za pravne slučajeve koji se odnose na seksualne zločine te su bili prva njemačka institucija koja je

---

²⁸ Ibid, str.14.

²⁹ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.64.)

³⁰ Bauer H. (2014) *Burning Sexual Subjects: Books, Homophobia and the Nazi Destruction of the Institute of Sexual Science in Berlin*. U: Partington G., Smyth A., ur., *Book Destruction from the Medieval to the Contemporary*. London: Palgrave Macmillan. (str.17.)

³¹ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.41.)

pružala bračno savjetovanje. Tokom tri sata studenti su prolijevali tintu na tepihe, razbijali ili uništavali uokvirene slike, staklo, porculan, mramorne posude, svjetla i ukrase. Uzimali su sa sobom knjige, časopise, fotografije, anatomske modele, pa čak i skulpturu Hirschfeldove glave. Nakon studenata, u 15h došli su SA-ovci te zaplijenili 10000 knjiga iz knjižnice Instituta. Nekoliko dana kasnije, skulptura Hirschfeldove glave se nosila na stupu kroz paradu s bakljama, prije negoli su je bacili na lomaču zajedno s knjigama iz Instituta.³²

Slika 1. Njemački studenti i paravojna organizacija SA pljačkaju knjižnicu Instituta za seksualne nauke u Berlinu (Preuzeto s:

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa26351>)

Sam Hirschfield tada nije bio u Berlinu, ali su kasnije objavljeni njegovi komentari na nedavne događaje. U odlomku pod nazivom "Spalitelji knjiga", napisao je:

"Poprilično sam uživao u izvedbi. Pokazala je mentalitet nacista i učinila ih smiješnima u očima cijeloga svijeta. I to zapravo nikome nije naudilo – osim što je bilo smetnja i trošak nekim vlasnicima. Knjige koje su imale tu čast da budu spaljene od strane nacističkih krvnika

---

³² Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press. (str.15.)

bit će u većoj mjeri tražene zbog toga. Ne, kad bi nacisti bili samo slaboumnici, ne bih mnogo mario. Ali, oni su životinje i za to marim. Da, spaljivanje knjiga je bila očito dobra stvar. Neka priznaju još par takvih gluparija i sa smijehom će biti skinuti s mape.”³³

4.3. Manifesti protiv ne-njemačkog duha

Dva su manifesta nastala u travnju 1933. godine - "Dvanaest teza protiv ne-njemačkog duha" i "Vatreni govori" (njem. *Feuersprüche*). Oba manifesta su bila čitana na spaljivanjima knjiga i mogu poslužiti kao odličan primjer prikaza nacističkog načina mišljenja. Romantizam, nacionalizam, rasizam, socijalni darvinizam te antimodernizam su bili stupovi na kojima se nalazila kulturna politika nacional-socijalizma. Od romantizma je došlo uvjerenje da ljudi izražavaju svoj duh putem vlastitog jezika i literature. Još od Prvog svjetskog rata i stvaranja Weimarske Republike, Nijemci su razvili jak osjećaj domoljublja i nacionalizma. Što se tiče rasizma i socijalnog darvinizma, nacisti su vjerovali u superiornost njemačke "rase" te su Židove i Slavene smatrali rasno nižima od sebe samih. No, također su smatrali da će Židovi kapitalisti i financijeri uspostaviti ekonomsku kontrolu nad svijetom te su odredili kao svoj cilj da to spriječe na način da sagrađe politički, društveno, rasno, ekonomski i vojno snažnu Njemačku. Željeli su očistiti društvo rješavajući se "obojenih" osoba i osoba s mentalnim problemima i nedostacima te protjerivanjem Židova i Slavena. Nacistički antimodernizam prihvatio je romantičke stereotipe čvrste, neotuđene i rasno čiste "Arijske" djece. Nacisti su zastupali idealiziranu viziju ljudske duše te su bili žestoko protiv osnovnih zagovaranja moderne psihologije i psihoanalize, protiv erotizma i homoseksualnosti, kako u praksi, tako i u literaturi, kazalištu i drugim umjetnostima.³⁴

Dvanaest teza napisao je "Njemački studentski savez" (njem. *Die Deutsche Studentenschaft*). To je bila krovna organizacija studentskih udruga koja je kasnije pokrenula i organizirala spaljivanje knjiga u svibnju 1933.³⁵

Ove teze su se pojavile 13. travnja 1933. godine na plakatima i letcima; tjedan dana kasnije, bile su poslane prema 66 autora, novinarima i profesorima, a slali su se i bilteni kojima se

---

³³ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.43.)

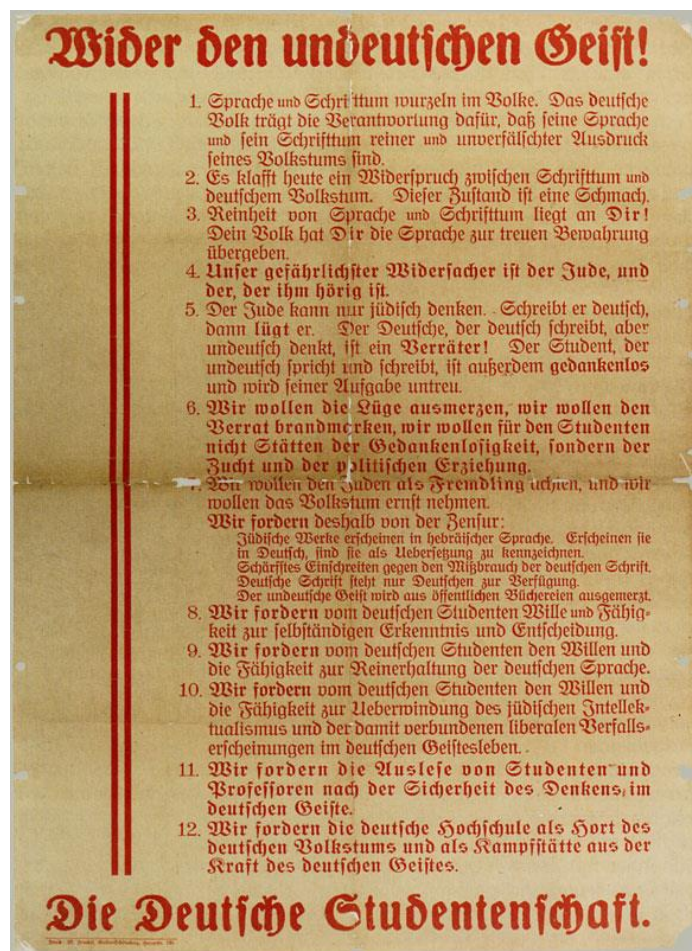
³⁴ Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press. (str.10.)

³⁵ Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Zusammenfassung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=abstract&st=&l=de [30. lipnja 2019.]

tražila novinarska potpora. Veliki plakati formata veličine 70 x 47,5 cm bili su postavljeni na sveučilišnom kampusu u Berlinu i drugim gradovima na zidovima i na oglasnoj ploči, kao i na oglasnim stupovima na javnim mjestima. Plakati su sadržavali dvanaest teza u crvenom gotičkom pismu s potpisom "Njemačkog studentskog saveza".³⁶

4.3.1. Dvanaest teza protiv ne-njemačkog duha

Slika 2. Dvanaest teza (Preuzeto s: https://dfg-vk-darmstadt.de/Lexikon_Auflage_2/Buecherverbrennung.htm)

Na slici broj 2. prikazano je Dvanaest teza na njemačkom jeziku. U prijevodu, na slici piše sljedeće:

³⁶ Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Einleitung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=context&st=&l=de [30. lipnja 2019.]

1. Jezik i književnost ukorijenjeni su u ljudima. Na njemačkom narodu leži odgovornost da osiguraju da im jezik i književnost budu čist izraz njihovih tradicija.
2. U sadašnjem trenutku postoji jaz između književnosti i njemačke tradicije. Takvo stanje je sramota.
3. Čistoća jezika i književnosti je vaša odgovornost! Vaš narod vam je povjerio dužnost vjernog čuvanja vašeg jezika.
4. Naš najopasniji neprijatelj je Židov, i onaj koji mu je poslušan.
5. Židov može misliti samo židovski. Ako piše na njemačkom jeziku, onda laže. Nijemac koji piše na njemačkom, ali misli ne-njemački, je izdajnik! Student koji govori i piše na ne-njemačkom je nepromišljen i napustio je svoje dužnosti.
6. Želimo iskorijeniti laž, želimo osuditi izdaju, a za naše studente ne želimo institucije kao mjesta nepromišljenosti već mjesta discipline i političkog obrazovanja.
7. Želimo Židova smatrati strancem i želimo poštovati narodne tradicije.

Stoga zahtijevamo od cenzora:

Židovska djela neka se objavljuju na hebrejskom jeziku. Ako se pojave na njemačkom jeziku, moraju se označiti kao prijevod.

Najstrože intervencije protiv zlouporabe njemačkog pisma.

Njemačko pismo dostupno je samo Nijemcima.

Ne-njemački duh treba biti iskorijenjen iz narodnih knjižnica.

8. Zahtijevamo od njemačkih studenata želju i sposobnost za samostalno učenje i donošenje odluka.
9. Zahtijevamo od njemačkih studenata volju i sposobnost za očuvanje čistoće njemačkog jezika.
10. Zahtijevamo od njemačkih studenata volju i sposobnost da nadjačaju židovski intelektualizam i, kao rezultat toga, književno propadanje njemačkog duha.
11. Zahtijevamo biranje studenata i profesora u skladu s njihovom pouzdanosti i predanosti njemačkom duhu.

12. Zahtijevamo od njemačkih sveučilišta da budu uporište njemačke tradicije i bojište koje reflektira moć njemačkog duha.³⁷

Dvanaest teza je uglavnom usredotočeno na antisemitizam, što je najbolje vidljivo u četvrtoj tezi: "Naš najopasniji neprijatelj je Židov, i onaj koji mu je poslušan". Ovo ne iznenađuje ako uzmemo u obzir da je kroz 19. i 20. stoljeće njemački tradicionalno i vjerski motiviran antisemitizam pretvoren u rasistički antisemitizam. Za sve moguće percipirane prijetnje društvenim preokretima i ekonomskim problemima tijekom urbanizacije i industrijalizacije, Židovi su bili odgovorni.³⁸

Važno je napomenuti da su od kraja 19. stoljeća židovski autori prisutni u čitavom spektru književnosti i znanosti, te da su, posebno u Weimarskoj Republici znatno utjecali na avangardnu umjetnost, arhitekturu i glazbu. Židovski pisci čija su djela bila pogođena spaljivanjem knjiga nisu se smatrali izričito židovskim autorima koji su se bavili židovskim temama već su bili poznati kao dio njemačke, ali i svjetske književnosti.³⁹

4.3.2. Vatrene govori

Umjesto da se jednostavno zapali golema hrpa knjiga, ove događaje su uglavnom obilježavali "vatrene govori/izreke" (njem. *Feuersprüche*), gdje bi studentski predstavnici usredotočili pozornost na određene autore koje bi onda hulili. Određeni predstavnik bi šetao pored vatre i gromoglasno osuđivao autore kao primjere propadanja Njemačke.⁴⁰

"Vatrene govori" sadržavali su devet osuđujućih karakteristika knjiga, nakon kojih su slijedila imena autora. Čitali su se dok su se knjige navedenih autora bacale na lomaču.⁴¹

Nisu imali toliko oštar karakter kao "Dvanaest teza protiv ne-njemačkog duha". "Vatrene govori" su klevetali i odbacivali mnogo više elemenata svakodnevnog života koje se nisu sviđale nacional-socijalistima, pa tako uz židovsku književnost, također je bilo riječi o

---

³⁷ Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Wider den undeutschen Geist!* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=translation&l=de [30. lipnja 2019.]

³⁸ Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Einleitung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=context&st=&l=de [30. lipnja 2019.]

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.33.)

⁴¹ Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press. (str.13.)

liberalizmu, internacionalizmu, Marksizmu, suvremenoj psihologiji, kritičkom novinarstvu te mnogim drugim načinima razmišljanja, znanostima i demokratskim dostignućima.⁴²

Glasili su ovako:

1. Protiv klasne borbe i materijalizma, a za zajedništvo i idealistički način života! Bacam u oganj spise Marxa i Kautskog.
2. Protiv dekadence i moralnog rasula! Za strogi odgoj i čudorednost u obitelji i državi! Bacam u oganj spise Heinricha Manna, Ernsta Glaesera i Ericha Kästnera.
3. Protiv bijede u političkim nazorima i političke izdaje, a za ljubav prema narodu i državi! Bacam u oganj spise Friedricha Wilhema Föstera.
4. Protiv razornog precjenjivanja ljudskih nagona, a za plemenitost ljudske duše! Bacam u oganj spise Siegmunda Freuda.
5. Protiv krivotvorenja naše povijesti i ponižavanja njemačkih velikih ličnosti, a za poštivanje naše prošlosti! Bacam u oganj spise Emila Ludwiga i Wenera Hegemanna.
6. Protiv nenarodnog novinstva, demokratsko-židovskog kova, a za odgovornu suradnju na narodnoj obnovi! Bacam u oganj spise Theodora Wolffa i Georga Bernharda.
7. Protiv literarne izdaje usmjerene prema vojnicima svjetskog rata, a za odgoj naroda u duhu istinoljublivosti! Bacam u oganj spise Ericha Marie Remarquea.
8. Protiv umišljenoga nagrđivanja njemačkog jezika, a za njegovanje najdragocjenijeg dobra našeg naroda! Bacam u oganj spise Alfreda Kerra.
9. Protiv drskosti i prisvajanja, a za uvažavanje i poštovanje besmrtnog njemačkog duha! Bacam u oganj i spise Tucholskog i Ossietzkog!⁴³

---

⁴² Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Einleitung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=context&st=&l=de [30. lipnja 2019.]

⁴³ Stipčević, A. (1994) *O savršenom cenzoru iliti priručnik protiv štetnih knjiga i njihovih autora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. (str.131-132.)

5. Spaljivanje knjiga

Vatra je dugo bila jedan od Hitlerovih najdražih motiva i kako je rasla njegova moć, tako je rasla i upotreba motiva vatre u nacističkim ceremonijama. U svojoj knjizi *Mein Kampf* napisao je: "Arijci su Prometej ljudske vrste, s čijeg svijetlog čela božanska iskra genijalnog izranja cijelo vrijeme". Lomače su često bile prisutne kod nacističkih okupljanja, pogotovo kod onih koja su se odvijala sredinom ljeta. Jarki plamenovi, leteće iskre i intenzivna vrućina služile su kao snažna metafora za rastući nacistički pokret. Okupljanja Hitlerove mladeži su zbog svega navedenog izgledala kao snažni religijski rituali gdje bi mladići putem napjeva izražavali svoju vjernost i odanost:

"Mi smo vatra, mi smo plamen.

Mi gorimo pred njemačkim oltarima.

Mi nosimo bubnjeve diljem zemlje:

Mi smo fanfare bitki."⁴⁴

Događaji spaljivanja knjiga koji su se zbili 1933. godine bili su oprezno osmišljeni spektakli, s ciljem postizanja maksimalnog učinka.⁴⁵

Nacional-socijalisti su široko upotrebljavali simboličku komunikaciju kao propagandnu metodu. Masovni događaji često su bili namješteni da daju dojam rituala i pokušavali su probuditi jake emocionalne reakcije kod gledatelja. U ovom slučaju, prethodno spomenuti "vatreni govori" i općenita atmosfera služili su tome da izazovu stanje divljeg entuzijazma, a također da ljudima zgade prezrene knjige i pisce.⁴⁶

U noći 10. svibnja 1933. počela su spaljivanja. Pripreme su se vršile dan ranije, kamioni i auti s prikolicama dovozili su tone knjiga na mjesta okupljanja. Studenti i drugi pomagači istovarali su knjige i bacali ih u velike hrpe. Neki primjerci bili su nedavno tiskani i od male

---

⁴⁴ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.78.)

⁴⁵ Ibid, str.79.

⁴⁶ Johannsen, G. "Ich übergebe der Flamme die Schriften...": The Symbolism in the Burning of Books by Students in Berlin 1933. Dostupno na: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/42719/Johannsen.pdf?sequence=1> [30. lipnja 2019.] (str.10.)

vrijednosti – romani, školski udžbenici i noviji pisani radovi popularne povijesti. No, tu su se našli i stoljećima stari, poprilično rijetki radovi.⁴⁷

Trgovi su bili ukrašeni s nacističkim plakatima i sloganima. U većim mjestima, žice su se izvlačile iz generatora ili obližnjih trgovina da bi se osigurao rad privremenog zvučnog prijenosa, podignutog oko ruba terena. Gomile ljudi su se počele okupljati. U Münchenu, Frankfurtu, Heidelbergu i drugim urbanim centrima, u desecima manjih gradova te u više od trideset sveučilišnih gradova diljem zemlje, ljudi svih dobnih skupina skupili su se da svjedoče spektaklu.⁴⁸

5.1. Spaljivanje u Berlinu

Berlin je bio emocionalno središte, što se može potvrditi i činjenicom da je berlinskom spaljivanju bio prisutan Ministar narodne prosvjete i propagande Joseph Goebbels. Događaju je svjedočilo ogromno mnoštvo (oko 40000 ljudi), uključujući predstavnike međunarodnih medija, Nabokovu suprugu Věru te Ericha Kästnera. Kästner je jedini autor koji je bio spomenut u "vatrenim govorima" a da je imao "čast" da bude prisutan kod spaljivanja vlastitih knjiga.⁴⁹

Berlinskom je akcijom osobno rukovodio državni ministar Goebbels. Već tokom popodneva bile su na trgu Großen Platz, između nove aule Sveučilišta i Državne opere u ulici Unter den Linden postavljene masivne drvene skele. Na njima su navečer bili reflektori UFA-a i štab snimatelja. Snimateljska kola Državnog radija bila su spremna, podijeljene su baklje i zastave. Studenti, formacije Hitlerove mladeži i SA odredi opkolili su u širokom krugu zapaljene hrpe knjiga. Iz razglasa su odjekivale upute i podstreci. Izvikivana su imena onih koji su na "Crnoj listi" bili označeni križem, a studenti, podsticani uzvicima "Heil!" i pljeskom bacali su u vatru knjige "stvarnih štetočina".⁵⁰

Uz djela autora navedenih u "vatrenim govorima" našli su se još i Lion Feuchtwanger, Arthur Holitscher, Egon Erwin Kisch, Ernst Ottwalt, Theodor Plivier te Arnold Zweig.⁵¹

---

⁴⁷ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.80.)

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.34.)

⁵⁰ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.65.)

⁵¹ Ibid, str.66.

Slika 3. Spaljivanje knjiga u Berlinu 1933. godine

(Preuzeto s: <https://withberlinlove.com/2017/10/29/sunday-documentary-nazi-book-burning/>)

Nakon "vatrenih govora" i bacanja knjiga u vatru od strane studentskih predstavnika, bilo je vrijeme za Goebbelsov govor o novom Reichu koji se izdiže iz pepela:⁵²

"Moji kolege! Njemački muševi i žene! Došao je kraj razdoblju egzaltiranog židovskog intelektualizma, a provala njemačke revolucije oslobodila je put njemačkom biću... Dobro činite što u ovim ponoćnim satima predajete plamenu zloduh prošlosti. To je snažan, velik i simboličan čin, čin koji treba čitavom svijetu dokazati: ovdje u zemlju propada duhovna osnova Oktobarske republike. Iz ovih će se ruševina pobjedonosno uzdići Feniks jednog novog duha... Staro je u plamenu. Novo će se ponovo uzdići iz plamena našeg vlastitog srca... Osvijetljena tim plamenom treba biti naša zakletva: Reich i nacija i naš Führer Adolf Hitler Heil! Heil! Heil!"⁵³

---

⁵² Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.35.)

⁵³ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.67.)

Slika 4. Joseph Goebbels drži govor prilikom spaljivanja knjiga na Opernplatzu u Berlinu

(Preuzeto s: <http://www.buecherverbrennung33.de/bild17.html>)

Dominantna tema u Goebbelsovom govoru je bila brisanje povijesti, a također je bila bitna i ideja radikalne čistoće, religijske čistoće i kulturne čistoće koja je provedena kroz simboliku čišćenja, gdje je knjiga ujedno i nositelj i simbol zaraze. Goebbels je uz spominjanje brisanja povijesti, govorio i o židovskim "asfalt-književnicima" te njihovom smeću i prljavštini koja puni knjižnice, a upravo su smeće i prljavština ono što uzrokuje bolesti.⁵⁴

Usporedbe knjiga s bolešću i prljavštinom datiraju dalje u povijest. Još u srednjem vijeku, tijekom inkvizicije i religijskih ratova, spominjala se usporedba s kugom. Primjerice, kad su građani Venecije i Firence pokušali uvjeriti kardinala Ghisilierija da može spriječiti spaljivanje knjiga, on im je odvratio da kad je izbila kuga, naređivalo se da se spale kućanstva u kojima je bila opasnost od zaraze i svi su na to pristali sa svrhom da zaštite grad. Kardinal je zaključio da se iste sankcije moraju primijeniti i na kugu u obliku hereze, koja se širi putem knjiga.⁵⁵

⁵⁴ Lowenthal, L., Hamilton, C. (1987-1988). Caliban's Legacy. *Cultural Critique* [online], , zima, 1987-1988. (8). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/1354209> [30. lipnja 2019.] (str.12.)

⁵⁵ Ibid.

Berlin je bio najvažnije mjesto spaljivanja knjiga u Njemačkoj ne samo zato što je ministar Joseph Goebbels držao govor, već i zato što je cijeli događaj bio medijski popraćen.⁵⁶

Louis P. Lochner, ondašnji voditelj Berlinskog ureda "Associated Pressa" bio je među Goebbelsovim uzvanicima te je izjavio da je bio očevidac ovog događaja. Rekao je da je cijelo popodne trajala pljenidba knjiga po javnim i privatnim knjižnicama, a knjige su bacane na ulicu te kasnije odnošene na označena mjesta. Svakih nekoliko minuta pristizale su nove horde ljudi s novim knjigama, koje su, urlajući, bacali na lomaču. Kad se smračilo, studenti su rituale zaklinjanja dok su plamenovi proždirali knjige.⁵⁷

Na vrhuncu orgije, pojavila se horda automobila – ministar propagande u pratnji svoje tjelesne straže i drugih lučonoša nove nacističke kulture.⁵⁸

Lochner je također izvijestio da je cijeli civilizirani svijet bio užasnut ovim događajem, navodeći kao primjer maleni broj inozemnih dopisnika koji su bili prisutni.⁵⁹

Radio program je bio uživo emitiran na većini njemačkih radio stanica između 23h i 00h te noći. Moglo se čuti kako odabrani studenti navode vrijednosti nacional-socijalističke ideologije i čemu se protive, a zatim kako su bacali knjige u plamenove s riječima: "Ich übergebe der Flamme die Schriften von [...]". ("Predajem plamenu rad [...])."⁶⁰

Ovaj događaj je privukao i međunarodni tisak, ali njihovi izvještaji nisu zračili oduševljenošću, uglavnom su spaljivanja opisivali kao dokaz studentskog entuzijazma, pod budnim okom vlasti. Primjerice, *Manchester Guardian* je na dan planiranih spaljivanja objavio urednički članak u kojem su se izrugivali ceremoniji, rekli su da je organizirana od strane "brigade bezumnih studenata u smeđim košuljama". *Literary Digest* napominje "da je padala kiša, a knjige same od sebe nisu lako gorile, tako da su bolje uvezani primjerci koji su isprva bili namijenjeni za uništenje, uklonjeni i sačuvani pod tabuom."⁶¹

---

⁵⁶ Johannsen, G. "Ich übergebe der Flamme die Schriften...": The Symbolism in the Burning of Books by Students in Berlin 1993. Dostupno na: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/42719/Johannsen.pdf?sequence=1> [30. lipnja 2019.] (str.9.)

⁵⁷ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.66.)

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid, str.67.

⁶⁰ Johannsen, G. "Ich übergebe der Flamme die Schriften...": The Symbolism in the Burning of Books by Students in Berlin 1993. Dostupno na: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/42719/Johannsen.pdf?sequence=1> [30. lipnja 2019.] (str.9.)

⁶¹ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.37.)

Naime, čvrsto uvezane stranice pružaju jako malo prostora da se kisik uvuče između njih pa tako plamen koji pali margine knjige često ni ne dobije mogućnost da spali riječi unutar knjige. A čak i kada knjiga uspije biti spaljena, identične kopije negdje drugo obično prežive te riječi nastavljaju postojati.⁶²

Raymond Aron je zaključio da su "vatre bile simbolične, u stvarnosti je svega nekoliko vrijednih knjiga bilo spaljeno". Slično tome, u časopisu *Time* je bilo napisano da "nije bilo stvarnog truda da se unište sve kopije knjiga u nacističkom *Indeksu*". *New York Times* i *London Times* imali su zajedničke poglede na ovaj događaj, uspoređujući njemačke studente sa američkim studentima koji imaju dugu tradiciju paljenja školskih knjiga nakon diplomiranja.⁶³

Ovaj spektakl u Berlinu je služio kao izjava koja će pokazati vanjskom svijetu promjene koje su se dogodile u Njemačkoj otkad je Hitler preuzeo vlast ranije te godine. Kao takva, nije samo nosila simboličko značenje za Nijemce, već i za međunarodnu zajednicu, pokazujući moć nacional-socijalista.⁶⁴

5.2. Spaljivanje u drugim njemačkim gradovima

Njemački studentski savez je zajedno s predstavnicima sveučilišta organizirao akcije i u ostalim sveučilišnim gradovima, a sve se zbivalo prema istoj shemi: dan ranije bi se objavio "program" u lokalnom tisku, slijedilo bi okupljanje studenata, preuzimanje baklji i zastava, odlazak na neko posebno značajno mjesto u gradu odnosno do sveučilišta, "sveti čin" s govorom jednog ili nekoliko sveučilišnih profesora te javno spaljivanje u ponoć.⁶⁵

Na samom događaju, prvo bi se čula glazba – glasne pjesme čije su stihove pjevale odlučne gomile. Ubrzo bi se pojavili govornici čiji bi glas odjekivao nad zvukom okružujućih zvučnika. Gomile su odvrćale glasnim klicanjem i salutirali, govoreći "Heil Hitler!". Organizatori su odlučili uskladiti sve izvedbe diljem zemlje; izabrani vođe na svakom skupu bi držali upaljene šibice i iščekivali dogovoreno vrijeme. Napokon, kad bi otkucalo jedanaest

---

⁶² Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.73.)

⁶³ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.37.)

⁶⁴ Johannsen, G. "Ich übergebe der Flamme die Schriften...": The Symbolism in the Burning of Books by Students in Berlin 1993. Dostupno na: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/42719/Johannsen.pdf?sequence=1> [30. lipnja 2019.] (str.13.)

⁶⁵ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.67.)

sati, počelo je uništavanje. Često je bilo teško započeti sa spaljivanjem uzimajući u obzir da knjige ne gore baš kao drvo za potpalu. Eventualno, knjige bi bile zapaljene, osvjetljavajući gradske trgove i oduševljena lica gledatelja. Spaljivanja su djelovala uzbudljivo, ali nisu dugo trajala. Lomače su bile užasno razarajuće, ali nakon njihovih prvih razbuktavanja, nedostajala im je trajna moć koja bi zadržala njemačke građane jednako očaranima tim spektaklom. Već nakon tri tjedna, u ranom lipnju, zanos spaljivanja knjiga u Njemačkoj je nestajao.⁶⁶

Spaljivanja su se provela na isti način u svim sveučilišnim i visokoškolskim gradovima Njemačke. Novine *Telegraphen-Union* prenijele su vijest da je 10. svibnja u Münchenu u dvorištu Sveučilišta održana proslava na kojoj je bavarski ministar kulture Schemm održao svečani govor o nacionalnoj revoluciji i zadacima sveučilišta, a proslava je završila bakljadom do Königsplatzu gdje su spaljene ne-njemačke knjige. U Dresdenu je govorio pjesnik Wilhem Vesper, kolona s bakljama se uputila do Bismarcova stupa, gdje je nakon govora starješine Dresdenskog studentskog društva spaljena sva prljava literatura i sav šund. U Bresslau se manifestacija studenata održala na Schloßplatzu, govor je držao profesor Bornhausen, a spaljeno je otprilike četrdeset centi šunda i prljave literature. U Frankfurtu na Majni akciju je predvodio sveučilišni profesor Fricke, a ona se odigrala na povijesnom Römerbergu. Kola s tovarom knjiga, koje je trebalo simbolički spaliti, dovukla su do mjesta spaljivanja dva vola. Paljenje je završilo pjevanjem pjesme "Horsta Wessela".⁶⁷

Nisu se sva spaljivanja knjiga dogodila 10. svibnja, kao što je planirao Njemački studentski savez. Neka su bila odgođena par dana zbog kiše. Druga, ovisno o upravljačkim tijelima i njihovim preferencijama, su se dogodila 21. lipnja, na ljetni solsticij, tradicionalni datum u Njemačkoj za ceremonije koje uključuju lomače.⁶⁸

U nekim gradovima se očekivana spaljivanja nisu ni dogodila. U Danzigu nije bilo spaljivanja zbog osjetljivog položaja tog grada što je podrazumijevalo da su im bili zabranjeni veliki skupovi i procesije. U Regensburgu nije bilo ceremonije zato što je lokalni studentski predstavnik Teološkog fakulteta prijavio da u njihovoj knjižnici nema židovskih knjiga niti ih je ikada bilo. Tübingen je bio jedino sveučilište koje je odbilo ideju ove "akcije", rekavši da jednostavno ne odobravaju cijelu tu ideju.⁶⁹

---

⁶⁶ Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society. (str.81.)

⁶⁷ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.67.)

⁶⁸ *Holocaust Encyclopedia: Book Burning* [online]. United States Holocaust Memorial Museum. Dostupno na: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/book-burning> [30. lipnja 2019.]

⁶⁹ Ritchie, J.M. (1988). The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online], 83 (3). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3731288> [30. lipnja 2019.] (str.640-641.)

Neposredno mišljenje o događajima 1933. iznijela je Helen Keller koja je napisala otvoreno pismo njemačkim studentima u kojemu je kritizirala sve studente i njihove naivne pretpostavke ("Povijest vas nije naučila ništa ako mislite da možete ubiti ideje") i zaključila da će ova spaljivanja biti zapamćena kao sramota za Njemačku. Također dodaje da, iako su spaljivanja knjiga često bila okidač za međunarodne komentare, suvremeni izvještaji su jasno dali do znanja da su protestni skupovi u Sjedinjenim Američkim Državama 1933. bili više zabrinuti za rasno progonstvo nego za intelektualnu cenzuru. Mnogi marševi, iako vremenski usklađeni sa spaljivanjima knjiga, uglavnom su bili zamišljeni kao protest protiv antisemitizma. Mnoge novine i časopisi opisali su nacistička spaljivanja knjiga kao rasističke napade.⁷⁰

5.3. Poveznice spaljivanja knjiga 1933. godine s Lutherovim spaljivanjem knjiga i Wartburg festivalom

U nekim od govora održanih 10. svibnja 1933. spominjano je bilo i Lutherovo spaljivanje knjiga kao namjerna sličnost s namjerama nacional-socijalista. Mnogi komentatori su istraživali relevantnost ove paralele. Naime, Lutherovi sljedbenici su zapalili nekoliko izdanja *Kanonskog prava* zajedno sa *Summa Angelicom* Angelusa de Clavasias. Neki od spisa Lutherovih protivnika Ecka i Emsera su također gorjeli u plamenu, dok je Luther osobno bacio papinsku bulu na lomaču, što je uzeto kao simbolički akt.⁷¹

Još jedan važan datum kojeg vrijedi izdvojiti je 18. listopada 1817. Udruga njemačkih studenata odabrala je tristotu obljetnicu objave Lutherovih 95 teza da održe festival u Wartburgu, dvorcu u Tiringiji, gdje je Luther tražio utočište nakon izopćenja. Demonstrirajući za ujedinjenu zemlju (Njemačka se tada sastojala od više država), studenti su zapalili anti-nacionalne i konzervativne tekstove i literaturu koju su vidjeli kao "ne-njemačke".⁷²

Prvi bitan element festivala je to da je donio visoko romantičarski ton nacionalističkim osjećajima tog vremena, što je izraženo kod Theodora Körnera, pjesnika koji je kao vojnik poginuo za svoju zemlju u borbi protiv stranih osvajača. S pjesmom "Lützow divlji lov"

---

⁷⁰ Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan. (str.40.)

⁷¹ Ritchie, J.M. (1988). The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online], 83 (3). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3731288> [30. lipnja 2019.] (str.628.)

⁷² *Holocaust Encyclopedia: Book Burning* [online]. United States Holocaust Memorial Museum. Dostupno na: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/book-burning> [30. lipnja 2019.]

Körner je postao jedan od vodećih pjesnika u nacističkom književnom kanonu. Drugi bitan element kod Wartburg festivala je to što su studenti bili u središtu političkih događanja. Što se tiče spaljivanja knjiga, to nije bila glavna stavka na programu festivala, ali je ipak došlo do kasnijeg spaljivanja trideset knjiga. Ovaj događaj je bio spoj radikalizma, političkog protesta, studentskog duha, nacionalizma i antisemitizma pa je uzimajući sve skupa u obzir, lako povući paralelu između Wartburg festivala i kasnijih spaljivanja knjiga u Njemačkoj.⁷³

Ako поближе pogledamo na Wartburg Festival, iako su ideologije bile poprilično drugačije, postoje izvanredne sličnosti između samoprozvanog liberalnog studentskog pokreta 1817.godine i ideologije nacional-socijalista. Rituali spaljivanja knjiga, popraćeni antisemitizmom i vrištanjem studenata, profesori koji su pomagali u izvođenju ovih zlih radnji na Wartburg festivalu kao i u njemačkim sveučilišnim gradovima 1933., izražavaju sličnosti između događaja 1817. i 1933. Također, jedan od govornika na Wartburg festivalu, germanist Hans Ferdinand Massmann, održao je govor jako sličan onome kakav je Goebbels održao 1933.: "Mi želimo da plamenovi cenzuriraju sjećanja onih koji su posramili Domovinu svojim riječima i djelima, koji su u svojim životima i spisima ugnjetavali slobodu i poricali istinu i vrline."⁷⁴

---

⁷³ Ritchie, J.M. (1988). The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online], 83 (3). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3731288> [30. lipnja 2019.] (str.628-629.)

⁷⁴ Lowenthal, L., Hamilton, C. (1987-1988). Caliban's Legacy. *Cultural Critique* [online], , zima, 1987-1988. (8). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/1354209> [30. lipnja 2019.] (str.16.)

6. Događaji nakon spaljivanja knjiga 1933.

Nacistička uništavanja knjiga nisu završila spaljivanjima 1933. godine. Popisi zabranjenih knjiga nastavili su izlaziti i dalje, nadopunjeni novim piscima i njihovim knjigama. Stalne zabrane i zaplijene slijedile su jedna za drugom. Dana 6. prosinca 1933. godine bilo je od strane nove nacional-socijalističke države zabranjeno tisuću knjiga. Za te su zabrane bili odgovorni tajna policija, Njemačka centralna služba za suzbijanje nemoralnih slika, napisa i oglasa, Državno ministarstvo unutrašnjih poslova, kazneni sudovi, predsjednik berlinske policije, pokrajinski porotnički sudovi i drugi. Osim toga, oko sto zabrana aktivirano je iz Kontrolne službe za šund i prljavu literaturu, kao i istovrsnih službi u Münchenu i Berlinu.⁷⁵

Nacionalsocijalisti su u zemljama koje su tijekom II. svjetskog rata zauzeli, spalili ili na drugi način uništili najprije knjige koje su se nalazile u njihovim popisima zabranjenih knjiga, a onda i one za koje nisu ni znali da postoje, ali koje su napisali njima mrski i "niži" narodi na svojim, isto tako "manje vrijednim", jezicima. Pritom nije bilo važno je li njihov sadržaj bio dobar ili loš.⁷⁶

Hitleru je posebno bilo stalo da u svojoj domovini Austriji ponovi spektakl spaljivanja knjiga, pa je tako mjesec i pol dana nakon što je tu zemlju pripojio (ustvari okupirao) III. Reichu, priređeno u Salzburgu 30. travnja 1938. godine javno spaljivanje knjiga. Nacionalsocijalisti su to spaljivanje zamislili kao reprizu i kopiju spaljivanja iz 1933. godine u Njemačkoj. Školarci i pripadnici Hitlerove mladeži učinili su isto što su u Njemačkoj učinili studenti – bacali su knjige u plamen.⁷⁷

Ceremonija je započela tako što je jedan đak bacio u plamen knjigu *Tripot Austrija* bivšeg austrijskog kancelara Kurta Schuschnigga. U prisustvu 15000 promatrača, koji su pjevali njemačku himnu "Deutschland über alles" spaljeno je 2000 primjeraka knjiga.⁷⁸

Razlika je ipak postojala: u Salzburgu su spaljene najvećim dijelom knjige austrijskih autora – Franza Werfela, Arthura Schnitzlera, Stefana Zweiga i drugih.⁷⁹

---

⁷⁵ Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec". (str.70.)

⁷⁶ Stipčević, A. (2000) *Sudbina knjige*. Lokve: Naklada Benja. (str. 283-284.)

⁷⁷ Ibid, str.284.

⁷⁸ Stipčević, A. (2006) *Povijest knjige*. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb: Matica Hrvatska. (str.696.)

⁷⁹ Stipčević, A. (2000) *Sudbina knjige*. Lokve: Naklada Benja. (str.284.)

7. U spomen spaljenim knjigama

Nacističko spaljivanje knjiga 1933. godine nije ostalo nezapamćeno. Između ostalih, ističe se spomenik nacističkom spaljivanju knjiga kojeg je osmislio izraelski umjetnik i kipar Micha Ullman. Spomenik je postao dostupan javnosti 20.ožujka 1995., a u blizini spomenika su postavljene dvije brončane ploče na kojima stoji napisan citat iz tragedije pod nazivom Almansor, pisca Heinricha Heinea, čije su knjige također bile žrtve spaljivanja. Citat glasi:

"To je samo bio uvod; ondje gdje spaljuju knjige, naposljetku će spaliti i ljude."⁸⁰

Spomenik je napravljen u dva dijela – nadzemni je dio kvadratna staklena ploča, u kojoj se reflektira nebo nad Berlinom, a podzemni dio je prostor koji se sastoji od četrnaest slojeva praznih, bijelih polica sa kapacitetom za 20000 knjiga. Taj broj je simboličan jer je toliko knjiga spaljeno 1933.godine na bivšem Opernplatzu.⁸¹

Slika 5. Spomenik na Opernplatzu u Berlinu

(Preuzeto s: <https://mytraveldetails.com/germany/berlin/bebelplatz-book-burning-memorial/>)

Važno je spomenuti i dvije knjižnice koje su bile osnovane 1934. godine kao simboli za nacističko spaljivanje knjiga – Njemačka knjižnica slobode u Parizu te Američka knjižnica

---

⁸⁰ Book burning memorial at Bebelplatz [online]. Visit Berlin. Dostupno na: <https://www.visitberlin.de/en/book-burning-memorial-bebelplatz> [30. lipnja 2019.]

⁸¹ Mahnmal Bücherverbrennung [online]. Bildhauerei in Berlin. Dostupno na: <https://bildhauerei-in-berlin.de/bildwerk/mahnmal-buecherverbrennung/> [30. lipnja 2019.]

nacističko-spaljenih knjiga u Židovskom Centru Brooklyn u New Yorku. Obje su bile osnovane kao zastupnice kulturnog pamćenja, kao povlaštene stanice za ponovno definiranje njemačkog, njemačko-židovskog i židovsko-američkog kulturnog identiteta u vremenima radikalnih promjena. Uz to što su čuvale radove zabranjenih autora, također su čuvale i djela neophodna za proučavanje i analizu Hitlerizma, uključujući kopije knjige *Mein Kampf* te svaku publikaciju nacističkih novina *Der Völkischer Beobachter*. Danas su obe knjižnice skoro potpuno zaboravljene, dok su nekada bile najveći čuvari njemačko-židovskog i židovsko-američkog kulturnog sjećanja.⁸²

---

⁸² Merveldt, N. (2007). Books Cannot Be Killed by Fire: The German Freedom Library and the American Library of Nazi-Banned Books as Agens of Cultural Memory. *Library Trends*, 55 (3), str. 523-535.

8. Zaključak

Zabrana intelektualnog uzdizanja čitanjem knjiga po vlastitom izboru, zabrana razvoja vlastitih ideja te uništavanje i ograničavanje mogućnosti da čovjek slobodno iznese svoja mišljenja nije, i ne može biti prihvaćeno kao normalno, jer je to na određen način jednako oduzimanju ljudske slobode. Povijest je tu da iz nje učimo, a mislim da je najvažnija lekcija koju možemo naučiti iz povijesti knjige, upravo ta o slobodi. Sve otkad knjige postoje, uništavane su, cenzurirane i ograničavane od strane vladara, ideologija i pokreta, a njihovi pisci često kažnjavani na razne načine. Iako su se nakon 1933.godine, spaljivanja knjiga događala, i još uvijek se događaju, u raznim državama svijeta, slijedeći različite ideologije, mislim da iz svega opisanog u ovom radu, možemo zaključiti da spaljivanje knjiga u nacističkoj Njemačkoj, najviše zbog povijesnih okolnosti i ideologije koja ga je okruživala, u okrutnosti i užasu prednjači daleko pred svim drugim biblioklazzmima prije, ali i nakon njega. Nacističko spaljivanje knjiga ostaje zapisano u povijesti, a nama uz to ostaje još samo nadati se da će ovakvi oblici uništavanja knjiga jednog dana prestati jer, sjetimo se još jednom riječi koje je Helen Keller uputila njemačkim studentima i uputimo ih sebi samima - povijest nas nije naučila ništa ako mislimo da možemo ubiti ideje.

9. Literatura

1. Bauer H. (2014) *Burning Sexual Subjects: Books, Homophobia and the Nazi Destruction of the Institute of Sexual Science in Berlin*. U: Partington G., Smyth A., ur., *Book Destruction from the Medieval to the Contemporary*. London: Palgrave Macmillan, str. 17-34.
2. Book burning memorial at Bebelplatz [online]. Visit Berlin. Dostupno na: <https://www.visitberlin.de/en/book-burning-memorial-bebelplatz> [30. lipnja 2019.]
3. Brenner, H. (1992) *Kulturna politika nacional-socijalizma*. Zagreb: "August Cesarec".
4. Fishburn, M. (2008) *Burning Books*. New York: Palgrave Macmillan.
5. Glickman, M. (2016) *Stolen Words: The Nazi Plunder of Jewish Books*. Philadelphia: The Jewish Publication Society.
6. Haramija P. (2017) Percepcija simbola totalitarnih režima – vizualni identitet fašizma, nacizma i komunizma u svjetlu procesa brandiranja. *Obnovljeni život*, 72 (3), str. 387-401.
7. Hebrang Grgić, I. (2018) *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*. Zagreb: Naklada Ljevak.
8. Hill, L. (2008) Nazi Attack on "un-German" Literature. U: Rose, J., ur., *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press, str. 9-47.
9. Hillerbrand, Hans J. (2006). On Book Burnings and Book Burners: Reflection on the Power (and Powerlessness) of Ideas. *Journal of the American Academy of Religion*, 74 (3), str. 593-614.
10. *Holocaust Encyclopedia: Book Burning* [online]. United States Holocaust Memorial Museum. Dostupno na: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/book-burning> [30. lipnja 2019.]
11. Johannsen, G. "Ich übergebe der Flamme die Schriften...": The Symbolism in the Burning of Books by Students in Berlin 1993. Dostupno na: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/42719/Johannsen.pdf?sequence=1> [30. lipnja 2019.]
12. Lowenthal, L., Hamilton, C. (1987-1988). Caliban's Legacy. *Cultural Critique* [online], , zima, 1987-1988. (8). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/1354209> [30. lipnja 2019.]

13. Mahnmal Bücherverbrennung [online]. Bildhauerei in Berlin. Dostupno na: <https://bildhauerei-in-berlin.de/bildwerk/mahnmal-buecherverbrennung/> [30. lipnja 2019.]
14. Merveldt, N. (2007). Books Cannot Be Killed by Fire: The German Freedom Library and the American Library of Nazi-Banned Books as Agens of Cultural Memory. *Library Trends*, 55 (3), str. 523-535.
15. Ritchie, J.M. (1988). The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online], 83 (3). Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3731288> [30. lipnja 2019.]
16. Stipčević, A. (1992) *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb: Filozofski fakultet.
17. Stipčević, A. (1994) *O savršenom cenzoru iliti priručnik protiv štetnih knjiga i njihovih autora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
18. Stipčević, A. (2006) *Povijest knjige*. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb: Matica Hrvatska.
19. Stipčević, A. (2000) *Sudbina knjige*. Lokve: Naklada Benja.
20. Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Einleitung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=context&st=&l=de [30. lipnja 2019.]
21. Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Wider den undeutschen Geist!* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=translation&l=de [30. lipnja 2019.]
22. Zwölf Thesen "Wider den undeutschen Geist" [Bücherverbrennung], 12. April 1933. : *Zusammenfassung* [online]. 100(0) Schlüsseldokumente zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert. Dostupno na: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0207_gei&object=abstract&st=&l=de [30. lipnja 2019.]

Popis slika

Slika 1. Njemački studenti i paravojna organizacija SA pljačkaju knjižnicu Instituta za seksualne nauke u Berlinu

URL: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa26351>

Slika 2. Dvanaest teza

URL: https://dfg-vk-darmstadt.de/Lexikon_Auflage_2/Buecherverbrennung.htm

Slika 3. Spaljivanje knjiga u Berlinu 1933. godine

URL: <https://withberlinlove.com/2017/10/29/sunday-documentary-nazi-book-burning/>

Slika 4. Joseph Goebbels drži govor prilikom spaljivanja knjiga na Opernplatzu u Berlinu

URL: <http://www.buecherverbrennung33.de/bild17.html>

Slika 5. Spomenik na Opernplatzu u Berlinu

URL: <https://mytraveldetails.com/germany/berlin/bebelplatz-book-burning-memorial/>

Spaljivanja knjiga u nacističkoj Njemačkoj

Sažetak

Spaljivanje knjiga je jedan od načina cenzure pisane riječi i slobodnog mišljenja. Jedno od najpoznatijih spaljivanja knjiga dogodilo se u nacističkoj Njemačkoj, pod okriljem antisemitizma i jakog nacionalizma. Naime, službena vlast odlučila je očistiti nacionalni jezik i kulturu i afirmirati njemačke vrijednosti, očistiti ih od stranih utjecaja.

Ovaj rad će staviti naglasak na prikaz događaja koji su eskalirali 10. svibnja 1933. godine, kad su studenti u raznim sveučilišnim gradovima diljem Njemačke palili na lomačama hrpe knjiga koje su bile protivne 'njemačkom duhu'. Vodeći događaj te noći bio je u Berlinu, gdje je uz paljenje knjiga, njemački ministar propagande Joseph Goebbels držao govor okupljenoj masi, koja je salutirala i pjevala nacističke himne. U radu će biti spomenuta pravila i glavni principi po kojima su se nacisti vodili prilikom odabiranja koje knjige treba spaliti, a također će biti navedeni i primjeri knjiga i autora čija su djela bila spaljivana. Među desecima tisuća spaljivanih knjiga našle su se mnoge knjige među kojima je na prvi pogled teško naći bilo kakvu poveznicu – od marksističkih i socijalističkih knjiga pa sve do naslova poznatih svjetskih autora poput Ernesta Hemingwaya, Arthura Schnitzlera i Marcela Prousta.

Ključne riječi: spaljivanje knjiga, nacional-socijalizam, nacističko spaljivanje knjiga, Njemačka, nacisti

Book burning in Nazi Germany

Summary

Burning books is one of the many ways of censorship of written word and free thinking. One of the most famous book burnings took place in Nazi Germany, under the patronage of antisemitism and strong nationalism. Namely, the official government has decided to clean the national language and culture and affirm German values, purify them from the foreign influences.

This paper will put an emphasis on the events that escalated on May 10, 1933., when students in various university cities across Germany were burning piles of books that opposed the "German spirit". The main event that night was in Berlin, where the propaganda minister Joseph Goebbels was making a speech to the gathered crowd that saluted and sung the Nazi hymns. This paper will also outline the rules and principles that Nazi followed while selecting which books they should burn, and there will also be cited some examples of books and authors whose works were burnt. Among the tens of thousands of burnt books, there were books amongst which it would be difficult to find any link at first glance – from Marxist and Socijalist books to the titles of world famous authors such as Ernest Hemingway, Arthur Schnitzler and Marcel Proust.

Keywords: book burning, national socialism, nazi book burning, Germany, Nazis